

Stanisław Juszczyk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Funkcjonowanie współczesnego dziecka w przestrzeni edukacyjnej i medialnej

Wprowadzenie

Dziś dzieci wzrastają w świecie dynamicznie rozwijających się technologii cyfrowych, w świecie całkowicie odmiennym od świata ich rodziców, a tym bardziej dziadków. Do naszych domów poza powszechnie już dziś dostępnymi telewizją, radiem i wideo dołączyły komputery, tablety, Internet wraz mediami społecznościowymi, telefony komórkowe i smartfony (w tym iPody, iPhone'y). Dziś media cyfrowe wspierają nie tylko proces nauczania-uczenia się, lecz także relacje międzyludzkie jako wynik komunikacji poprzez te media. Dzieci wykorzystują więc z powodzeniem media cyfrowe w komunikacji z rówieśnikami i dorosłymi¹. Media te nazywamy interaktywnymi z racji interakcji człowieka z samymi mediami, a także interakcji między różnymi osobami poprzez te media. Dostęp do mediów interaktywnych pozwala na stworzenie dzieciom możliwości edukacji we wczesnym dzieciństwie, poszerzenie świata dziecięcego, pozwala na jego eksplorację oraz stymulowanie myślenia². Jednak nadal to czytanie dziecku bajki przez rodziców lub czytanie przez samo dziecko najbardziej rozwija jego wyobraźnię, sprzyja poznawaniu i poszerzaniu słownictwa, zmniejsza

¹ S. Juszczyk: *Komunikacja dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 2009, nr 4 (214), s. 83–104.

² S. Juszczyk: *Media Influence on Children and Adolescents*. „The New Educational Review” 2004, vol. 2, no. 3, s. 93–112.

sza problemy z ortografią, daje poczucie bezpieczeństwa, a słuchanie audycji radiowej wspiera naukę języków obcych.

Korzystanie przez dzieci z Internetu i gier komputerowych wzrasta wykładniczo z roku na rok. Na potwierdzenie tych słów można przytoczyć wybrane wyniki badań firm: Polskie Badanie Internetu i Gemius Polska z października 2016 roku, przeprowadzone na 2 200 matkach dzieci poniżej 5. roku życia w Polsce. Badania te wskazują, że:

- a) z Internetu korzysta 89% dzieci w wieku 6–17 lat, co daje nam drugie miejsce w Europie;
- b) 2/3 przedszkolaków regularnie korzysta z Internetu i jednorazowo spędza na tej czynności średnio około 45 minut dziennie;
- c) więcej dzieci potrafi grać w gry komputerowe i korzystać z różnych aplikacji w telefonach komórkowych niż jeździć na rowerze;
- d) 75% dzieci sprawnie posługuje się myszką, ale tylko 9% potrafi zawiązać sznurowadła³.

W 2015 roku Fundacja Dzieci Niczyje opublikowała wyniki badań ankietą internetową 1 011 rodziców dzieci (dzieci miały od 6 miesięcy do 6,5 roku). Najważniejsze wyniki badań zawierają się w następujących liczbach:

- a) 64% badanych dzieci korzysta z urządzeń mobilnych, 25% codziennie;
- b) 26% dzieci posiada własne urządzenia mobilne;
- c) 79% dzieci ogląda filmy, a 62% gra na smartfonie lub tablecie, często bez konkretnego celu;
- d) 69% rodziców udostępnia dzieciom urządzenia mobilne, kiedy muszą zająć się własnymi sprawami; 49% rodziców stosuje to jako rodzaj nagrody dla dziecka⁴.

Dzieci w wieku wczesnoszkolnym pobierają i wysyłają pliki, surfują w Internecie i rozmawiają na czatach, blogują, postują, ale nie potrafią czytać ze zrozumieniem, zapamiętywać faktów, pisać bez błędów ortograficznych, rozwiązywać matematycznych zadań problemowych. Chęci dzieci funkcjonowania w przestrzeni medialnej nie uda się jednak nikomu zmniejszyć, dlatego powinniśmy upowszechniać edukację medialną nie tylko w szkole, lecz także poza nią. Edukacja medialna powinna mieć charakter nieformalnych zajęć rozwijających zainteresowania; można prowadzić rówieśnicze rozmowy o filmach, muzyce, przedstawieniach, dyskutować o komentarzach wpisywanych na blo-

³ Gemius Polska. <http://www.gemius.pl> [12.10.2016].

⁴ A. Bąk: *Korzystanie z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce. Wyniki badania ilościowego*. Fundacja Dzieci Niczyje 2015. http://www.mamatatatablet.pl/pliki/uploads/2015/11/korzystanie_z_urzadzen_mobilnych_raport_final.pdf [25.04.2018].

gach czy wideoodpowiedziach na YouTube. Ten naturalny środowiskowy kontekst edukacji medialnej może być czynnikiem zapewniającym jej efektywność. Nie należy zapominać również o permanentnym wsparciu pedagogicznym w zakresie edukacji medialnej rodziców, których dzieci w sposób niekontrolowany i często nierozważnie korzystają z nowych mediów⁵.

Celem artykułu jest scharakteryzowanie funkcjonowania współczesnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym w wielowymiarowej przestrzeni edukacyjnej i medialnej.

Metodologiczne podstawy badań

W pracy wykorzystano metodę hermeneutyczną, inaczej zwaną interpretacją tekstów; w artykule interpretacji poddano teksty naukowe przedstawiające teorie oraz wyniki oryginalnych badań emirycznych. W trakcie analizy hermeneutycznej wzięto pod uwagę kontekst społeczny, kulturowy i edukacyjny funkcjonowania dzieci w wieku wczesnoszkolnym w społeczeństwie ponowoczesnym w trakcie wprowadzanych w Polsce reform oświatowych i w kontekście silnie oddziałujących na dzieci mediów cyfrowych. W dyskursie naukowym wykorzystane zostały podstawy filozofii edukacji Sokratesa, opartej na konwersacjach z ludźmi spotkanymi w przestrzeni publicznej starożytnej Grecji; filozof stosował metodę pytań i odpowiedzi typu: Co jest prawdą?, Co to oznacza?, by następnie pogłębiać rozumienie istoty analizowanego problemu⁶. Metoda ta zwana jest metodą Sokratesa i uważana prawdopodobnie za najwcześniejszą strategię nauczania. W historii edukacji metoda opisywana jest jako metoda dialektyczna w procesie nauczania – „wprowadza dialog oraz pytania podkreślające wymianę pomysłów/idei oraz domniemań/przypuszczeń transformujących wiedzę”⁷. Gary Alan Scott nazywa ten model edukacji Sokratesa **modelem integratywnym**, w którym „nowa” wiedza jest pomyślana jako zastępująca „starą” wiedzę, integrująca się ze „starą” wiedzą albo postrzegana

⁵ M. Musioł: *Pedagogizacja medialna rodziny. Zakres – uwarunkowania – dylematy*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.

⁶ J.M. Cooper: *Socrates*. In: *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Ed. E. Craig. London: Routledge, 2005, s. 968.

⁷ D. Miller: *Learning Strategies*. In: *Encyclopaedia of Educational Psychology*. Eds. N.J. Salkind, K. Rasmussen. Vol. 2. London: Sage Publications, 2008, s. 963. Jeśli nie zaznaczono inaczej, fragmenty cytowanych prac w przekładzie autora artykułu.

w taki sposób, że obie zawartości i formy jednolitej wiedzy mogą być uważane za „fundamentalnie zrekonfigurowane/zreformułowane”⁸.

Kultura w aspekcie empirycznym jest postrzegana jako koncepcja wielowymiarowa. Analiza teorii antropologicznych pokazuje, że w różnych kulturach rozwinęły się różne warianty rozumienia kultury⁹. Geert Hofstede i Gert Jan Hofstede definiują kulturę jako kolektywne programowanie umysłu, które odróżnia członków jednej grupy od członków innej. W ujęciu nauk kognitywnych kultura wprowadza dla jednostek jednej grupy pojęcia kognitywne i tworzy społeczne warunki wstępne zachowań człowieka¹⁰. Margaret D. Pusch definiuje kulturę jako „sumę wszystkich sposobów życia, z włączeniem towarzyszących mu wartości, wierzeń, standardów estetycznych, ekspresji językowej, wzorów myślenia, norm zachowań oraz stylów komunikowania się z grupą osób; wszystko to zostało rozwinięte w celu przetrwania grupy w szczególnym fizycznym i społecznym środowisku”¹¹. Właśnie ta definicja kultury będzie wykorzystywana w niniejszym tekście.

Przestrzenie funkcjonowania współczesnego dziecka

Na określenie przestrzeni funkcjonowania w literaturze można spotkać kilka pojęć używanych zamiennie, mających jednak nieco inne znaczenia. Piszemy o przestrzeni funkcjonowania człowieka, jego miejscu lub środowisku. Yi-Fu Tuan uważa, że „»Przestrzeń« jest bardziej abstrakcyjna niż »miejsce«. To, co na początku jest »przestrzenią«, staje się »miejscem« w miarę poznawania i nadawania wartości. Stąd można wysnuć wniosek, że »miejsce« jest przestrzenią, która ulega mityzacji, a więc posiada nałożone przez człowieka znaczenia i zostaje wzniesiona do wyższej rangi. Miejsce staje się zatem poniekąd pewnym punktem orientacji w przestrzeni”¹². Przestrzeń towarzyszy nam więc zawsze i wszędzie, gdyż jest wszystkim, co człowieka otacza. Miejsca

⁸ G.A. Scott: *Plato's Socrates as Educator*. NY: State University of New York Press, 2000, s. 41.

⁹ H.J. Markus, S. Kitayama: *Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation*. „Psychological Review” 1991, vol. 98, s. 224–253.

¹⁰ G. Hofstede, H. Hofstede: *Cultures and Organizations. Software of the Minds. Intercultural Cooperation and Its Importance of Survival*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill, 2005, s. 6–7.

¹¹ M.D. Pusch: *A Cross Cultural Training Approach*. In: *Multicultural Education*. Ed. M.D. Pusch. NY: Intercultural Press, 1979, s. 29.

¹² Y.-F. Tuan: *Przestrzeń i miejsce*. Przeł. A. Morawińska. Wstępem opatrzył K. Wojciechowski. Warszawa: PIW, 1987, s. 16.

z kolei wyodrębnia z przestrzeni sam człowiek poprzez nadawanie im pewnego szczególnego dla siebie znaczenia¹³.

Dzieci, podobnie jak osoby dorosłe, mają naturalną tendencję do oznaczania „swojej” przestrzeni. Na przykład położenie swojego podręcznika, zeszytu i długopisu na ławce szkolnej oznacza „zagarnianie” tej przestrzeni dla siebie. To dotyczy także położenia „swojej” zabawki na dywanie w sali przedszkolnej, ułożenia różnych przedmiotów na stoliku etc. Oznaczoną w ten sposób przestrzeń (zwłaszcza w najbliższym otoczeniu swego ciała) człowiek zwykł traktować (świadomie lub nieświadomie) jako swoją własność. Naruszenie tak oznaczonego terytorium przez inną osobę może wywołać agresję lub chęć ucieczki. Przesławianie cudzych przedmiotów lub układanie swoich na miejscu oznaczonym przez drugą osobę staje się nietaktem. Normy społeczne stanowią jednak, że każdy z nas powinien zajmować minimalne terytorium, aby nie naruszać przestrzeni osobistej drugiej osoby. Zaproszenie kogoś do „naszego” stołu oznacza chęć podzielenia się na czas rozmowy, negocjacji czy pracy swoją przestrzenią, przestrzenią dotychczas używaną przez nas¹⁴.

Przestrzeń lub środowisko wykorzystane przez dziecko może być fizyczne; w tej fizycznej przestrzeni wyróżnić można przestrzeń osobistą, a nawet intymną, przestrzeń domową i wokół domu, przestrzeń przedszkolną i szkolną, przestrzeń edukacyjną, przestrzeń klasy szkolnej i świetlicy, przestrzeń miejską lub wiejską, społeczną, publiczną, przestrzeń komunikacyjną, wreszcie przestrzeń życia. Wyróżnić można także przestrzeń symboliczną, a w niej przestrzeń kulturową (w tym kulturę medialną dzieci), medialną, przestrzeń wychowania¹⁵, przestrzeń pedagogiczną czy psychologiczną. Piszący o tych przestrzeniach pedagogowie zawsze się zastanawiają, czy są one bezpieczne dla dziecka. Czy zachęcają do poznawania świata, a jednocześnie rozwijają wyobraźnię, pobudzają do myślenia, zapamiętywania, kojarzenia, skupiania uwagi, czy pozwalają na równomierny rozwój wszystkich sfer dziecka? W naszych badaniach empirycznych, analizach ich wyników

¹³ M. Kołodziej: *Przestrzenie zmityzowane – dom*. „Pracownia Kultury” 2014, [nr] 6. <http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/?p=30523> [28.04.2018].

¹⁴ Zob. J.F. Jacko: *Zarządzanie dystansem w edukacji i w biznesie. Antropologiczne założenia proksemiki i ich wpływ na strategie komunikowania*. W: *Komunikowanie społeczne w edukacji. Dyskurs nad rolą komunikowania*. Red. W.J. Maliszewski. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006, s. 87–88.

¹⁵ Zob. A. Wróbel: *Codziennosc wychowawcza jako przestrzeń symboliczna. Między myśleniem a działaniem pedagogicznym, czy inaczej między inter- a transdyscyplinarnością*. „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2016, T. 1, nr 2, s. 100–112.

czy prowadzonych dyskursach często odnosimy się do problematyki szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Według Kurta Lewina, świat psychofizyczny każdej jednostki jest dynamiczną przestrzenią życia, obejmującą stany rzeczy oraz dążenia, cele, aspiracje i zachowania człowieka. W tym ujęciu przestrzeń oznacza ogół dynamicznych stosunków między siłami działającymi w jednostce i poza nią, w środowisku, do którego została ona włączona w sposób aktywny. Przestrzeń życia jest doświadczana przez człowieka¹⁶.

Florian Znaniecki¹⁷ wyodrębnił przestrzeń społeczną z przestrzeni fizycznej, geometrycznej i wprowadził pojęcie „wartość przestrzenna”, oznaczające, że przestrzeń nie jest abstrakcyjna, uniwersalna, ale dana człowiekowi ze współczynnikiem humanistycznym, że zawsze jest to czyjaś przestrzeń. Ludzie nie doświadczają jakiejś obiektywnej, bezjałościowej, niezmiennej przestrzeni. Jednostka przez samą swą obecność, doświadczenia, przeżycia wchodzi w zakres jakiejś przestrzeni.

Problematyką przestrzeni w kontekście pedagogicznym zajmuje się także Anna Przecławska¹⁸. Jej zdaniem, przestrzeń życia człowieka rozciąga się między perspektywą mikro i makro, a analiza oraz zagospodarowanie przestrzeni są drogą do zrozumienia środowiska wychowawczego, w którym żyje i dojrzewa człowiek. Środowisko ma charakter kręgu bardziej zamkniętego, natomiast przestrzeń stanowi sferę otwartą, jest tworzywem, w którym formuje się środowisko wychowawcze.

Przestrzeń życia dziecka istnieje w dwóch wymiarach: lokalnym i globalnym; łączenie obu tych perspektyw powinno prowadzić – zdaniem Jadwigi Izdebskiej¹⁹ – do dostrzegania wzajemnych między nimi związków, poznania potencjalnie tkwiących możliwości rozwoju i edukacji, ale także zagrożeń. Przestrzeń życia dziecka jest tworzona przez:

- sferę fizyczną, środowiskową w ujęciu lokalnym i globalnym;
- sferę mentalną (współczynnik humanistyczny), tworzoną przez świadomość, przeżycia, doświadczenia dziecięce, relacje, jakie dziecko tworzy, i zachowania.

¹⁶ K. Lewin: *A Dynamic Theory of Personality*. New York: McGraw-Hill, 1935.

¹⁷ F. Z n a n i e c k i: *Socjologiczne podstawy ekologii ludzkiej*. „Ruch Prawniczy, Ekologiczny i Socjologiczny” 1938, z. 1, s. 89–119.

¹⁸ A. P r z e c ł a w s k a: *Przestrzeń życia człowieka między perspektywą mikro a makro*. W: *Pedagogika społeczna*. Red. A. Przecławska, W.T. Theiss. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1999.

¹⁹ J. I z d e b s k a: *Wstęp*. W: *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*. Red. J. Izdebska, J. Szymańska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2009.

Jadwiga Izdebska²⁰ w określeniu przestrzeni życia dziecka przyjmuje orientację humanistyczną – przestrzeń życia postrzega jako pole psychofizyczne, które tworzą ludzie i ich otoczenie. Jest to przestrzeń kształtowana przez świadomość poszczególnych osób, ich myśli, przeżycia, doświadczenia, relacje, zachowania, uznawane wartości symboliczne. Dziecko wzrasta na przecięciu różnych przestrzeni, odkrywając poszczególne ich wymiary. Są to przestrzenie: fizyczna, społeczna, temporalna, symboliczna, psychologiczna, moralna, transcendencji, informacyjna. Od najmłodszych lat dziecko uczy się rozpoznawać różne przestrzenie, poruszać się w nich, odkrywać ich cechy, właściwości, różne wymiary. Dzisiaj przestrzeń życia dziecka cechuje się: ogromną złożonością, zmiennością struktury, nasyceniem wieloma bodźcami, wpływami, oddziaływaniami. Codzienna przestrzeń życia dziecka zmienia się i jednocześnie poszerza, wyznaczona rodzajem kontaktów społecznych oraz pojawiającymi się nowymi źródłami kształtującymi dziecięce doświadczenia i przeżycia²¹.

Poszerza się również przestrzeń psychologiczna. Pojawiają się nowe źródła dziecięcych przeżyć, doznań, emocji²². Jednocześnie kurczy się przestrzeń społeczna, egzemplifikowana w bezpośrednich interakcjach interpersonalnych. Z kolei przestrzeń temporalna doświadczana jest dzisiaj głównie w wymiarze teraźniejszości, jako „chwilowe” dzisiaj. Przyszłość, ujmowana jako czynnik motywujący do działania, nie istnieje w świadomości młodego pokolenia, przeszłość zaś, jej wartość, opiera się na ogół na stereotypach²³.

Do lat dziewięćdziesiątych XX wieku przestrzeń aktywności dziecięcej w Polsce była dość stabilna, a dokonujące się w obrębie tej przestrzeni przemiany nie zachodziły gwałtownie. Dzisiejszą przestrzeń życia dziecka charakteryzuje zmienność, ogromna złożoność, zróżnicowanie elementów struktury. Jest to przestrzeń bliska, lecz jednocześnie daleka, zarówno prywatna, jak i publiczna, własna i obca, zarazem bezpieczna i niebezpieczna, dozwolona i zakazana, edukacyjna, kształcąca, kreatywna, ale również niezaprzeczalnie zagrażająca rozwojowi dziecka, niszcząca je, zniewalająca. Polskie dzieci funkcjonują zatem

²⁰ J. Izdebska: *Przestrzeń dziecka i jej różne oblicza*. W: *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka...*, s. 140; E. Adam: *Dziecko w nowej przestrzeni informatycznej*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. Sokołowski. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza Kastalia, 2005.

²¹ *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Red. S. Juszczyk, I. Polewczyk. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.

²² J. Izdebska: *Przestrzeń dziecka i jej różne oblicza...*, s. 141.

²³ A. Przecławska, I. Rowicki: *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1997.

w warunkach typowych dla społeczeństwa transformującego się²⁴. Różnorodne pozytywne i negatywne skutki tego procesu mają wpływ zarówno na sytuację życiową dzieci, jak i na jakość oraz charakter dzieciństwa. Bardzo często przestrzeń życia współczesnego dziecka wypełniają: bieda, ubóstwo, sieroctwo, osamotnienie, dysfunkcyjność rodziny, spowodowane między innymi bezrobociem, alkoholizmem, przemocą, osłabieniem więzi emocjonalnej, chorobą czy nieporadnością życiową. Dlatego wiele dzieci potrzebuje wsparcia, pomocy, opieki, oczekuje działań, które przyczynić się mogą do budowania kreatywnej, sprzyjającej dzieciom przestrzeni życia²⁵. Stąd tak duże oczekiwania społeczne kierowane są pod adresem nauczycieli przedszkoli i edukacji wczesnoszkolnej. Wczesny instytucjonalny proces wychowania i nauczania dzieci, prawidłowo zaplanowany i zrealizowany, staje się podstawą organicznych umiejętności dziecka sprzyjających jego dalszej edukacji, przeciwdziałaniu trudnościom w uczeniu się, a także prawidłowemu zachowaniu się późniejszego dorosłego na przyszłym rynku pracy.

Media a przestrzenie funkcjonowania dziecka

Zmiany powstające w wyniku procesów globalizacji oraz rodzimej transformacji społecznej, politycznej, ekonomicznej, kulturowej i edukacyjnej, zachodzące w obrębie każdej przestrzeni życia dziecka, stają się asumptem do formułowania następujących pytań: W jakich warunkach wzrasta współczesne dziecko? Jakie możliwości stwarza mu przestrzeń edukacyjna, medialna czy rodzinna? Rozwój i upowszechnienie mediów cyfrowych powodują, że przestrzeń informacyjna jest swoistym przedłużeniem przestrzeni fizycznej i komunikacyjnej. Nowe media wspomagają rozwój i edukację dziecka; pomocne są w niej wizualne formy związane z ruchomym obrazem, z muzyką, dźwiękiem i mową. Wykorzystując zasoby i usługi Internetu, w tym media społecznościowe, komputer, telefon komórkowy (smartfon, iPod, iPhone), dziecko może być w różnych miejscach globalnej przestrzeni²⁶. Może odbierać informacje, przysyłać je, umieszczać na forum dyskusyjnym (takie informacje nazywamy postami), odtwarzać, przetwarzać i gene-

²⁴ S. Juszczyk: *Przestrzenie życia i edukacji dziecka w społeczeństwie wiedzy*. W: *Edukacyjne dylematy dzieciństwa*. Red. G. Kryk, M. Szepelawy. Racibórz: Państwowa Wyższa Szkoła w Raciborzu, 2012, s. 65–80.

²⁵ J. Izdebska: *Wstęp...*, s. 9.

²⁶ A. Brosch: *Text-Messaging and Its Effect on Youth's Relationships*. „The New Educational Review” 2008, vol. 14, no. 1, s. 95–100.

rować w postaci tekstu, obrazu, dźwięku i multimediiów. Może komunikować się z różnymi osobami w nowej dla nich rzeczywistości wirtualnej. Przestrzeń medialna, w której funkcjonuje dziecko, to przestrzeń w zasadzie indywidualna, prywatna, w której dominuje komunikacja pośrednia z rówieśnikami²⁷. W kontaktach z narzędziami technologii, podobnie jak z innymi narzędziami i materiałami dydaktycznymi (na przykład kredkami, papierem, farbami, modeliną), obserwowany jest u dziecka systematyczny rozwój umiejętności użycia tych narzędzi: od studiowania ich natury i możliwości aż do perfekcyjnego opanowania ich użycia. Po pewnym czasie dziecko umie namalować obraz w programie graficznym, zagrać w grę komputerową, zarejestrować telefonem lub kamerą historie rodzinne, zrobić zdjęcia czy stworzyć książkę elektroniczną. Dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej prowadzą już nawet swoje blogi, które z roku na rok skonstruowane są coraz bardziej profesjonalnie²⁸ (takie blogi można znaleźć na przykład na Facebooku²⁹), biorą coraz większy udział w kulturze medialnej.

Dziecko ma dostęp do narzędzi kultury, często kultury popularnej, już w domu, również w szkole i środowisku rówieśników. Te narzędzia umożliwiają komunikację, współpracę, tworzenie sieci społecznych, a także transformują kulturę. Integracja mediów i technologii kreuje narzędzia wykorzystywane przez dziecko w eksploracji jego świata, wspiera ekspresję twórczą dziecka, stwarza mu możliwość rozwiązywania problemów, wspiera rozważania, myślenie, słuchanie i krytyczne postrzeganie, podejmowanie decyzji, obserwowanie, dokumentowanie, badanie, weryfikację pomysłów, demonstrowanie wyników uczenia się, ponadto pozwala jednemu dziecku uczyć się od drugiego. Dominacja mediów w życiu codziennym dziecka oznacza jednak, że spędza ono coraz więcej godzin przez ekranami rozmaitych urządzeń: telewizora, odtwarzacza wideo, komputera, smartfona, telefonu komórkowego, tabletu, monitora, a także z urządzeniami ręcznymi używanymi do gier komputerowych czy przy konsoli. Różnice między tymi urządzeniami są zacierane przez dotykowe ekrany i animacje, przemieszczenia i ruch postaci w grach. W ten sposób uaktywniona

²⁷ S. J u s z c z y k: *Komunikacja dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej...*, s. 83–104.

²⁸ Zob. T. H u k: *Edukacyjna wartość blogów*. „Chowanna” 2007, T. 2, s. 142–157; I d e m: *Zjawisko satanizmu w dziecięcych i młodzieżowych blogach internetowych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. L e w o w i c k i, B. S i e m i e n i e c k i. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.

²⁹ S. J u s z c z y k: *Internet. Współczesne medium komunikacji społecznej*. „Edukacja i Dialog” 2011, [nr] 05–06, s. 42–46.

technologia wykrywa aktywność i potrzeby dziecka, a następnie na te potrzeby odpowiada³⁰.

Według Neila Postmana³¹, w telewizji czy innych mediach nie ma informacji, do których dziecko nie dotrze. Zacieśnia się granica między pokoleniami w korzystaniu z nowych mediów. Stają się one przestrzenią użytkową zarówno dorosłych, jak i dzieci. Przestrzeń medialna coraz bardziej dominuje jednak wśród różnych przestrzeni życia dziecka. Codzienne wielogodzinne przebywanie dzieci w świecie nowych mediów, zakres i charakter korzystania z nich wyznaczają określone oblicze dzieciństwa nowej generacji. Zdaniem Jadwigi Izdebskiej³², istnieje bardzo silny związek pomiędzy technologiami informacyjno-komunikacyjnymi a obrazem dzieciństwa współczesnych dzieci. W literaturze przedmiotu współczesne dzieci często określa się mianem: „pokolenie wideo kids”, „millennium kids”, „dzieci telewizyjne”, „dzieci medialne” czy „dzieci sieciowe”.

Przestrzeń informacyjna tworzona przez media elektroniczne często nasycona jest obrazami destrukcji, przemocy i patologii³³. Destrukcja dotyczy sfery poznawczej, emocjonalnej, sfery zachowań i relacji społecznych. Obserwując werbalne i niewerbalne zachowania agresywne bohatera kreskówek, dziecko uczy się zachowań aspołecznych³⁴. Media wykorzystują mechanizmy psychologiczne, które są bardzo skuteczne w przekazach adresowanych do dzieci; najczęściej sięgają do takich mechanizmów, jak: modelowanie poprzez obserwowanie i naśladowanie zachowania innych osób, pobudzanie i generowanie negatywnych wzorców zachowania oraz desensytyzacja (uniewrażliwienie/odwrażliwienie, szczególnie wykorzystywane w grach komputerowych,

³⁰ S. Juszczyk: *Przekazy medialne a czas wolny dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej. Studia – rozprawy – praktyka*. Red. S. Juszczyk, M. Kisiel, A. Budniak. Katowice: Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Medialnej, Uniwersytet Śląski, 2011, s. 215–233.

³¹ N. Postman: *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*. Przeł. A. Tanalska-Dulęba. Wyd. 2. Warszawa: Muza, 2004.

³² *Dziecko osamotnione w rodzinie*. Red. J. Izdebska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2004; J. Izdebska: *Dziecko w świecie elektronicznych mediów. Teoria, badania, edukacja medialna*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2007. Zob. też *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*. Red. J. Izdebska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 1996.

³³ A. Brosch: *Media społeczne jako przestrzeń przemocy rówieśniczej*. „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2014, [nr] 1, s. 23–35.

³⁴ S. Juszczyk: *Media Influence on Children and Adolescents...*, s. 93–112.

wzmacniane przez trening agresji i prowokację sytuacyjną). Mechanizmy te są wzmacniane przez oddziaływanie grupy rówieśniczej³⁵.

Media cyfrowe w edukacji wczesnoszkolnej

Prawidłowe wykorzystanie mediów cyfrowych w procesie wychowania i nauczania³⁶ dzieci pomaga rozwijać skutecznie i efektywnie różne sfery, na przykład: poznawczą, społeczną, emocjonalną, motywacyjną, aksjologiczną, a nawet fizyczną, przy czym w erze cyfrowej szczególnie ważny jest rozwój języka dziecka. Dostęp do narzędzi nowych technologii i mediów interaktywnych nie powinien zmniejszać poziomu, a tym bardziej wykluczać komunikacji z rówieśnikami, bezpośrednich interakcji społecznych, zabawy i innych aktywności dzieci z rówieśnikami na świeżym powietrzu, a także z członkami rodziny oraz nauczycielami.

Nauczyciele podejmują decyzje o tym, kiedy, a także jaka technologia oraz jakie media powinny być implementowane do procesu wychowania i nauczania dzieci, rozwijania ich zainteresowań, kształtowania poszczególnych alfabetyzacji: czytania, pisanie i liczenia; biorą przy tym pod uwagę społeczne i kulturowe konteksty, w jakich dzieci funkcjonują. Wybór mediów odpowiednich do nauki w klasie szkolnej staje się podobny do wyboru innych materiałów dydaktycznych niezbędnych w procesie nauczania. Dlatego nauczyciele stale powinni być refleksyjni, odpowiedzialni i powinni podejmować intencjonalne działania w celu zapewnienia pozytywnych rezultatów uczenia się każdego z uczniów. Powinni uważnie obserwować wykorzystanie materiałów dydaktycznych (w tym materiałów cyfrowych) przez uczniów w celu identyfikowania możliwości, jakie te materiały dają, a także problemów, jakie stwarzają; następnie powinni dostosowywać narzędzia do indywidualnych możliwości uczniów. Powinni też chętnie poznawać nowe media, opracowywać nową metodykę ich użycia w procesie dydaktycznym, wprowadzać je do procesu nauczania-uczenia się, dokonywać intencjonalnych wyborów użycia nowych mediów w konkretnych kontekstach wychowawczo-edukacyjnych i w toku realizacji materiału dydaktycznego.

³⁵ M. Toeplitz-Winięska: *Gry komputerowe a agresywność młodzieży. W: Przestępczość nieletnich. Dziecko jako ofiara i sprawca przemocy*. Red. B. Gułla, M. Wysocka-Pleczyk. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. 137-144.

³⁶ T. Hułk: *Media w wychowaniu, dydaktyce oraz zarządzaniu informacją edukacyjną szkoły*. Kraków: Impuls, 2011.

Podstawową metodą procesu wychowania i nauczania, a także formą rozwoju dziecka jest zabawa. Dziecięce interakcje z mediami cyfrowymi odzwierciedlają interakcje młodych ludzi z innymi materiałami czy rekwizytami używanymi w zabawach, zawierają elementy aktywności sensomotorycznych lub praktycznych, a także gier, w których stosuje się określone zasady. Dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym potrzebują różnych możliwości eksploracji technologii i mediów interaktywnych, w tym możliwości zabawy oraz kreatywności z ich wykorzystaniem. Nabyte w korzystaniu z mediów doświadczenia pozwalają dzieciom w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym na zdobywanie doświadczenia w zakresie funkcjonalności mediów; w ten sposób dzieci dowiadują się, jak można z mediów korzystać w swym życiu: podczas nauki, w domu i czasie wolnym. Zauważyli to już producenci mediów dydaktycznych, którzy wskazują młodym użytkownikom, ich rodzeństwu i rodzicom, a nawet nauczycielom potencjał edukacyjny gier interaktywnych i wspólnych zabaw. Gry cyfrowe należą do tej samej kategorii co gry na tablicy oraz inne gry samokorygujące aktywności edukacyjne, mają takie same możliwości i ograniczenia wynikające z wieku rozwojowego dziecka³⁷. Gry komputerowe staną się w przyszłości jedną z najczęściej wykorzystywanych metod dydaktycznych. Świat wirtualny, zaawansowane technologie, interaktywność, bardzo małe prawdopodobieństwo powtórzeń sytuacji w grze będą motywować dzieci do nauki, rozwijać ich zainteresowania, kształtować nie tylko umiejętności wymagane programem nauczania, lecz także umiejętności społeczne, komunikacyjne, myślenie strategiczne, umiejętność przewidywania, wyboru spośród wielu możliwości, podejmowania decyzji i wiele innych, które dziś kształtuje się na wyższych poziomach nauczania – kiedyś będzie można je kształtować już na poziomie edukacji wczesnoszkolnej.

Konkluzje

Media cyfrowe oraz pewne materiały, takie jak oprogramowanie, aplikacje, audycje, media szerokopasmowe, pewne programy telewizyjne dla dzieci, e-booki, Internet z jego usługami, w tym mediami społecz-

³⁷ *Technology and Interactive Media as Tools in Early Childhood Programs Serving Children from Birth through Age 8*. [A joint position statement of the National Association for the Education of Young Children and the Fred Rogers Center for Early Learning and Children's Media at Saint Vincent College]. 2012. www.naeyc.org/files/naeyc/file/positions/PS-technology-WEB2.pdf [17.10.2015].

nościowymi, oraz inne formy nowych mediów przeznaczone są do tego, by stymulować i wzmacniać kreatywność dzieci, pozwalają także na społeczne relacje z innymi dziećmi oraz dorosłymi. Współczesne dzieci funkcjonują w dynamicznie zmieniającej się przestrzeni medialnej, która je przyciąga, intryguje, zaciekawia i angażuje często ponad miarę. To dorośli jednak, czyli rodzice i nauczyciele, powinni prowadzić alfabetyzację medialną dzieci, pokazywać im wartości i zagrożenia wynikające z korzystania z mediów.

Istnieje szczególna konieczność alfabetyzacji medialnej i technologicznej nauczycieli pracujących z dziećmi w przedszkolach i klasach wczesnoszkolnych; musi ona zaowocować zarówno wiedzą, jak i kompetencjami nauczycieli. Powinni oni sobie uzmysłwić, że materiały używane w mediach cyfrowych mają różną wartość merytoryczną; powinni nauczyć się identyfikować materiały, które będą pomocne dzieciom i uczniom, a nie będą hamowały ich rozwoju w ramach edukacji wczesnoszkolnej. Do zadań nauczycieli należy krytyczna ocena i selekcja materiałów, ich analiza, ocena sposobu użycia, ewaluacja mediów cyfrowych pod kątem ich przydatności w edukacji (zob. teoria użytkowania i korzyści), a także oddziaływania na proces nauczania-uczenia się i rozwój dzieci. Natomiast alfabetyzacja medialna dzieci oznacza uczenie ich umiejętności krytycznego postrzegania, słuchania, a także umiejętności przeglądania zawartości sieci globalnej. Dzieci uczą się analizy i selekcji otrzymywanych informacji, a także ich interpretacji. Informacje coraz częściej pochodzą z mediów i cyberprzestrzeni, ale dzieci coraz bardziej oswajają się z ich formą, treścią, również z multimedialnością i hipermedialnością współczesnego świata³⁸.

Bibliografia

- Bąk A.: *Korzystanie z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce. Wyniki badania ilościowego*. Fundacja Dzieci Niczyje 2015. http://www.mamatatatablet.pl/pliki/uploads/2015/11/korzystanie_z_urzadzen_mobilnych_raport_final.pdf [25.04.2018].
- Brosch A.: *Media społeczne jako przestrzeń przemocy rówieśniczej*. „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2014, [nr] 1.
- Brosch A.: *Text-Messaging and Its Effect on Youth's Relationships*. „The New Educational Review” 2008, vol. 14, no. 1.

³⁸ R. Hobbs: *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington: The Aspen Institute, DC, 2010. http://www.knightconmm.org/wp-content/uploads/2010/12/Digital_and_Media_Literacy_A_Plan_of_Action.pdf [18.10.2015].

- Cooper J.M.: *Socrates*. In: *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Ed. E. Craig. London: Routledge, 2005.
- Dziecko osamotnione w rodzinie*. Red. J. Izdebska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2004.
- Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Red. S. Juszczyk, I. Polewczyk. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.
- Gemius Polska. <http://www.gemius.pl> [12.10.2016].
- Hobbs R.: *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington: The Aspen Institute, DC, 2010. http://www.knightconmm.org/wp-content/uploads/2010/12/Digital_and_Media_Literacy_A_Plan_of_Action.pdf [18.10.2015].
- Hofstede G., Hofstede H.: *Cultures and Organizations. Software of the Minds. Intercultural Cooperation and Its Importance of Survival*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill, 2005.
- Huk T.: *Edukacyjna wartość blogów*. „Chowanna” 2007, T. 2.
- Huk T.: *Media w wychowaniu, dydaktyce oraz zarządzaniu informacją edukacyjną szkoły*. Kraków: Impuls, 2011.
- Huk T.: *Zjawisko satanizmu w dziecięcych i młodzieżowych blogach internetowych*. W: *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Red. T. Lewowicki, B. Siemieniecki. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012.
- Izdebska J.: *Dziecko w nowej przestrzeni informatycznej*. W: *U progu wielkiej zmiany? Media w kulturze XXI wieku*. Red. M. Sokołowski. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza Kastalia, 2005.
- Izdebska J.: *Dziecko w świecie elektronicznych mediów. Teoria, badania, edukacja medialna*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2007.
- Izdebska J.: *Przestrzeń dziecka i jej różne oblicza*. W: *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*. Red. J. Izdebska, J. Szymanowska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2009.
- Izdebska J.: *Wstęp*. W: *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*. Red. J. Izdebska, J. Szymanowska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2009.
- Jacko J.F.: *Zarządzanie dystansem w edukacji i w biznesie. Antropologiczne założenia proksemiki i ich wpływ na strategie komunikowania*. W: *Komunikowanie społeczne w edukacji. Dyskurs nad rolą komunikowania*. Red. W.J. Maliszewski. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006.
- Juszczyk S.: *Internet. Współczesne medium komunikacji społecznej*. „Edukacja i Dialog” 2011, [nr] 05–06.
- Juszczyk S.: *Komunikacja dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej*. „Kwartalnik Pedagogiczny” 2009, nr 4 (214).
- Juszczyk S.: *Media Influence on Children and Adolescents*. „The New Educational Review” 2004, vol. 2, no. 3.

- Juszczak S.: *Przekazy medialne a czas wolny dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej. Studia – rozprawy – praktyka*. Red. S. Juszczak, M. Kisiel, A. Budniak. Katowice: Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Medialnej, Uniwersytet Śląski, 2011.
- Juszczak S.: *Przestrzenie życia i edukacji dziecka w społeczeństwie wiedzy*. W: *Edukacyjne dylematy dzieciństwa*. Red. G. Kryk, M. Szepelawy. Racibórz: Państwowa Wyższa Szkoła w Raciborzu, 2012.
- Kołodziej M.: *Przestrzenie zmytologizowane – dom*. „Pracownia Kultury” 2014, nr 6.
- Lewin K.: *A Dynamic Theory of Personality*. New York: McGraw-Hill, 1935.
- Markus H.J., Kitayama S.: *Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation*. „Psychological Review” 1991, vol. 98.
- Media wobec wielorakich potrzeb dziecka. Red. S. Juszczak, I. Polewczyk. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005.
- Miller D.: *Learning Strategies*. In: *Encyclopaedia of Educational Psychology*. Eds. N.J. Salkind, K. Rasmussen. Vol. 2. London: Sage Publications, 2008.
- Musioł M.: *Pedagogizacja medialna rodziny. Zakres – uwarunkowania – dylematy*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- Postman N.: *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*. Przeł. A. Tanańska-Dulęba. Wyd. 2. Warszawa: Muza, 2004.
- Przećławska A.: *Przestrzeń życia człowieka między perspektywą mikro a makro*. W: *Pedagogika społeczna*. Red. A. Przećławska, W.T. Theiss. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1999.
- Przećławska A., Rowicki I.: *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”, 1997.
- Pusch M.D.: *A Cross Cultural Training Approach*. In: *Multicultural Education*. Ed. M.D. Pusch. NY: Intercultural Press, 1979.
- Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji. Red. J. Izdebska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 1996.
- Scott G.A.: *Plato’s Socrates as Educator*. NY: State University of New York Press, 2000.
- Technology and Interactive Media as Tools in Early Childhood Programs Serving Children from Birth through Age 8*. [A joint position statement of the National Association for the Education of Young Children and the Fred Rogers Center for Early Learning and Children’s Media at Saint Vincent College]. 2012. www.naeyc.org/files/naeyc/file/positions/PS-technology-WEB2.pdf [17.10.2015].
- Toeplitz-Winięwska M.: *Gry komputerowe a agresywność młodzieży*. W: *Przestępczość nieletnich. Dziecko jako ofiara i sprawca przemocy*.

- Red. B. Gulla, M. Wysocka-Pleczyk. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.
- Tuan Y.-F.: *Przestrzeń i miejsce*. Przeł. A. Morawińska. Wstępem opatrzył K. Wojciechowski. Warszawa: PIW, 1987.
- Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*. Red. J. Izdebska, J. Szymanowska. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2009.
- Wróbel A.: *Codziennosc wychowawcza jako przestrzen symboliczna. Między myśleniem a działaniem pedagogicznym, czy inaczej między inter- a transdyscyplinarnością*. „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2016, T. 1, nr 2.
- Znaniecki F.: *Socjologiczne podstawy ekologii ludzkiej*. „Ruch Prawniczy, Ekologiczny i Socjologiczny” 1938, z. 1.

Stanisław Juszczuk

The Functioning of a Contemporary Child in the Educational and Media Space

Summary: In the work, the spaces of functioning of a contemporary child are characterised, and among them the educational and media space. Next, the interactions of a child with digital media – treated as the culture tools – are presented; finally, the effective use of the interactive media in early school education is described.

Key words: digital media, educational and media space of a child, media in early school education

Stanisław Juszczuk

Funktionieren eines Kindes von heute im Bildungs- und Medienraum

Zusammenfassung: In dem Beitrag werden Bereiche dargestellt, in denen ein Kind von heute funktioniert, nämlich der Bildungsraum und der Medienraum. Der Verfasser schildert Interaktionen des Kindes mit den als Kulturwerkzeuge betrachteten digitalen Medien und bespricht effektive Ausnutzung interaktiver Medien bei früher Schulbildung.

Schlüsselwörter: digitale Medien, Bildungs- u. Medienraum, Medien in früh-schulischer Bildung